

ХІІІ з'їзд суддів України

Черговий найвищий суддівський форум розпочав свою роботу 12 листопада ц.р. у приміщенні столичного Міжнародного центру культури і мистецтв. Із 388 обраних від суддівських колективів країни представників на з'їзд прибули і взяли у ньому участь 385 делегатів, серед них і судді Верховного Суду України **Леонід Глос**, **Володимир Гуль** та **Валентина Сімоненко**. У роботі форуму також взяли участь Голова Верховного Суду України **Ярослав Романюк** та Голова Конституційного Суду України **Юрій Баулін**.

Згідно із затвердженим порядком денним форуму його учасники обговорили питання здійснення функцій судової влади України в умовах судової реформи; заслухали звіт Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування та інформації голів Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і Державної судової адміністрації України про діяльність очолюваних ними органів. Окрім того, з'їзду належало звільнити у зв'язку з відставкою одного із суддів Конституційного Суду України, а потім обрати нового суддю цього Суду; сформуванню нового складу Ради суддів України та дообрати двох членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Делегатам також було запропоновано обговорити і внести зміни до Регламенту з'їзду суддів України та до Положення про Раду суддів України.

З доповіддю щодо першого питання порядку денного виступив Голова Верховного Суду України **Ярослав Романюк**.

У звіті про діяльність Ради суддів України її голова Валентина Сімоненко наголосила, що основні зусилля вищого органу суддівського самоврядування були спрямовані на виконання завдань, накреслених XII з'їздом суддів України, що мали на меті підвищення ролі органів суддівського самоврядування. Зокрема, розроблено із залученням суддів, науковців і громадськості, обговорено та в подальшому схвалено Стратегію розвитку судової влади України для зміцнення незалежності судів і суддів, відновлення довіри суспільства до судової влади. З метою оперативного реагування на факти втручання у здійснення правосуддя було прийнято низку рішень щодо незалежності судів і суддів. Вжито заходів, спрямованих на розвиток комунікації з представниками засобів масової інформації та громадськості. Підготовлено та надіслано суб'єктам законодавчої ініціативи пропозиції про внесення змін до законів України, що стосуються судоустрою і судочинства, статусу суддів, забезпечення діяльності органів судової влади. Неодноразово проводився моніторинг стану незалежності суддів, ефективності та доступності правосуддя. Саме суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення самостійності судів і незалежності суддів, а діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належного організаційного забезпечення їх роботи, утвердженню незалежності суду, забезпеченню захисту суддів від втручання в їх діяльність, а та-

кож підвищувати рівень роботи з кадрами в судовій системі.

Валентина Сімоненко також порушила важливі питання, які необхідно буде вирішувати новообраному складу Ради суддів України. Це, зокрема, забезпечення належного фінансування судової системи; розробка дієвого механізму для посилення безпеки суддів, працівників апарату судів, усунення випадків безпідставної відмови у вжитті заходів захисту суддів та їх сімей; підвищення ефективності здійснення досудового розслідування злочинів проти життя, здоров'я суддів та їх близьких родичів; дотримання гарантій незалежності суддів.

З інформацією про діяльність відповідних державних інституцій виступили голова Вищої ради юстиції **Igor Бенедисюк**, голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України **Сергій Козьяков** та голова Державної судової адміністрації України **Зеновій Холоднюк**. Долучитися до слова мали можливість і делегати, представники суддівської спільноти та громадськості.

Наслідком розгляду делегатами форуму низки організаційних питань стало звільнення судді Конституційного Суду України **Василя Бринцева**, який подав заяву про відставку у зв'язку із закінченням строку, на який його було призначено. Натомість суддею Конституційного Суду України з'їзд призначив **Віктора Кривенка** — секретаря Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України. Делегати обрали і двох членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Ними стали суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ **Тетяна Шилова** та суддя Вищого адміністративного суду України **Володимир Бутенко**.

Наступного дня з'їзду не вистачило часу для остаточного формування нового складу Ради суддів України. Обравши до її складу лише 26 суддів, делегати прийняли рішення оголосити в роботі форуму перерву до 24 листопада ц.р. І вже по перерві до складу Ради суддів було дообрано представників місцевих та апеляційних судів.

На першому організаційному засіданні Ради суддів України її головою знову обрано Валентину Сімоненко.

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ФУНКЦІЙ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Доповідь Голови Верховного Суду України Я.М. Романюка на XIII з'їзді суддів України

Шановні делегати з'їзду, гості, пані та панове!

Сьогодні я маю честь виступати перед вами — демократично обраними представниками всього суддівського корпусу України. За останні неповних два роки з'їзд суддів скликався двічі, а фактично збирається вже третій раз. Це безпрецедентний випадок у нашій історії, я такої частоти зібрання найвищого органу суддівського самоврядування не пам'ятаю. Але визнаймо: для цього є підстави. І не лише підстави, а й реальна можливість суддям відверто висловитися та порушити для обговорення важливі питання.

У нинішніх, без перебільшення, надскладних умовах для нашої держави та в період, коли судова влада переживає черговий етап реформування, на вас, делегати, покладають надію ваші колективи. Але на вас покладають надію не тільки судді, а й суспільство загалом, адже від вас чекають відвертості в обговоренні болючих питань та ухвалення рішень, можливо, й не зручних, але життєво важливих.

Моя доповідь присвячена тематиці здійснення функцій судової влади в умовах судової реформи. Коли я готувався доповідати, то поставив собі запитання: у чому ж особливості діяльності судів, інших органів судової влади в такий період? У кількісних чи в якісних показниках роботи судів ці особливості проявляються?

Звернімося до статистичних даних за два останні роки судової реформи.

Згідно з даними Державної судової адміністрації України упродовж 2014 р. спостерігалось зменшення обсягу надходження справ і матеріалів на розгляд до судів. Цьому є об'єктивна причина. Таке зменшення відбулося внаслідок припинення здійснення правосуддя окремими судами Донецької та Луганської областей, а також судами, розташованими на анексованій території АР Крим.

Так, у 2014 р. місцеві суди по першій інстанції розглянули (з урахуванням повернутих, витребуваних) 3 млн 273,3 тис. справ та матеріалів різних категорій, що на 17,6 % менше порівняно з 2013 р. [у 2013 р. — 3 млн 973,2 тис.].

У тому числі місцеві суди по першій інстанції розглянули: адміністративних справ та матеріалів — 315,7 тис. [у 2013 р. — 385,8 тис.]; цивільних — 1,3 млн [у 2013 р. — 1,7 млн]; господарських — 145,8 тис. [у 2013 р. — 144,9 тис.]; про адміні-

стративні правопорушення — 743,3 тис. [у 2013 р. — 1 млн]; кримінальних — 772,6 тис. [у 2013 р. — 783,2 тис.].

Минулого року апеляційні суди розглянули 611,3 тис. справ та матеріалів усіх категорій [у 2013 р. — 1 млн 444 тис.], що порівняно з 2013 р. менше на 57,7 %.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ упродовж 2014 р. закінчив провадження (з урахуванням повернутих, переданих та розглянутих по суті) у 88,1 тис. касаційних скарг, справ, заяв, клопотань, що на 13 % менше, ніж у 2013 р. [101,3 тис.].

Вищий адміністративний суд України закінчив провадження у 87,7 тис. справ та матеріалів по першій інстанції, в апеляційному та касаційному порядку, що на 2,7 % менше, ніж у 2013 р. [90,1 тис.].

Вищий господарський суд України закінчив провадження у 18,8 тис. справ і матеріалів, що на 11,4 % менше показників 2013 р. [21,2 тис.].

У 2014 р. згідно з положеннями Закону від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» питання про допуск справ до провадження у Верховному Суді України вирішували вищі спеціалізовані суди.

Так, упродовж 2014 р. до вищих спеціалізованих судів надійшло 11,1 тис. заяв про перегляд судових рішень Верховним Судом України, що на 4,7 % більше, ніж у 2013 р. [10,6 тис.].

За 7,8 тис. заяв у допуску справи до провадження було відмовлено [у 2013 р. — 7,6 тис.].

Вищі спеціалізовані суди постановили 1,1 тис. ухвал про допуск справи до провадження у Верховному Суді України [у 2013 р. — 738], зокрема: адміністративних — 547 [у 2013 р. — 480]; господарських — 220 [у 2013 р. — 39]; цивільних — 259 [у 2013 р. — 166]; кримінальних — 40 [у 2013 р. — 53].

Верховний Суд України упродовж 2014 р. закінчив провадження у 1,1 тис. справ та матеріалів, що на 26,3 % більше, ніж у попередньому році [у 2013 р. — 860].

Як відомо, на початку 2015 р. у зв'язку з прийняттям Закону від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» було змінено порядок звернення до Верховного Суду України. Із 28 березня 2015 р. заяви про перегляд судових рішень подаються до Верховного Суду України

безпосередньо. Відтоді, станом на 6 листопада 2015 р., до Верховного Суду України надійшло загалом 9 тис. 777 заяв, у тому числі щодо перегляду рішень в адміністративних справах — 5 тис. 598, цивільних — 2 тис. 793, господарських — 1 тис. 46, кримінальних — 340.

За цей же період допущено справ до провадження Верховного Суду України за 1 тис. 94 заявами, у тому числі щодо перегляду рішень в адміністративних справах — 581, цивільних — 373, господарських — 92, кримінальних — 48.

У 2014 р. кількість цивільних справ, розглянутих судами з порушенням строків, установлених ЦПК, зменшилася на 15,4 % порівняно з 2013 р.; але питома вага справ, розглянутих понад строки, передбачені ст. 157 ЦПК, залишилася майже така сама і становила 6 % [у 2013 р. — 5,9 %].

Кількість адміністративних справ, розглянутих загальними місцевими та окружними адміністративними судами з порушенням строків, передбачених КАС, зменшилася на 19,9 % порівняно з 2013 р., але їх частка від кількості справ, провадження в яких закінчено, залишилася майже на такому самому рівні й становила 11,2 % [у 2013 р. — 11,4 %].

Місцеві господарські суди у 2014 р. понад строк, передбачений ГПК, вирішили 5 спорів, або 0,003 % від кількості справ, провадження в яких закінчено. У 2013 р. таких спорів було 9, що становило 0,01 % від загальної кількості.

Упродовж 2014 р. кількість кримінальних проваджень, справ, у яких підготовче судове засідання й судовий розгляд призначені з порушенням строків, передбачених положеннями статей 314 і 316 КПК 2012 р. та статей 241 і 256 КПК 1960 р., збільшилась у 3,3 раза й становила 9,6 тис. [у 2013 р. — 2,9 тис.], або 7 % від кількості справ, провадження в яких закінчено [у 2013 р. цей показник був на рівні 1,7 %].

Однак покращилася ситуація з якістю ухвалення місцевими загальними судами судових рішень у кримінальних провадженнях, справах. В апеляційному порядку скасовано та змінено вироки стосовно 10,5 тис. осіб, що на 26 % менше, ніж у 2013 р. [14,1 тис.]; їх частка від кількості тих, щодо яких постановлено вироки місцевими загальними судами, становила 9,2 % [9,3 %].

У 2014 р. також зменшилася на 19,3 % кількість скасованих і змінених в апеляційному порядку постанов у справах про адміністративні правопорушення — 5,6 тис. [у 2013 р. — 6,9 тис.]. Їх частка від ухвалених постанов залишилася на рівні попереднього року — 0,8 % [у 2013 р. — 0,8 %].

У минулому році в апеляційному порядку скасовано й змінено 30,1 тис. рішень у цивільних справах, що порівняно з 2013 р. менше на 15,7 % [у 2013 р. — 35,7 тис.]. Їх частка від кількості ухвалених рішень також залишилася на рівні попереднього року і становила 4,9 % [у 2013 р. — 4,9 %].

Скасовано і змінено в апеляційному порядку 51,4 тис. постанов у адміністративних справах, що в 4,1 раза мен-

ше порівняно з 2013 р. [211,8 тис.]. Їх частка від кількості тих, що ухвалені місцевими (окружними та загальними) судами, становила 25 % [у 2013 р. — 86 %]. Це зумовлено значним зменшенням надходження на розгляд до апеляційних судів справ, пов'язаних із соціальними виплатами, які в попередні роки розглядалися місцевими судами, у зв'язку з неодноразовими змінами законодавства щодо підсудності справ цієї категорії.

Зменшилася кількість скасованих та змінених в апеляційному порядку судових рішень у господарських справах, проте їх частка від кількості ухвалених місцевими господарськими судами залишилася на рівні попереднього року. Так, згідно з даними Вищого господарського суду України в апеляційному порядку скасовано та змінено 6,6 тис. судових рішень місцевих господарських судів, що на 8,5 % менше, або 2,9 % [2,9 %].

Усі цифри я наводжу переважно не для вас, делегатів. Ви всі — судді. Кожен із вас знає і кількісні, і якісні показники роботи судів. Проте тут, на з'їзді, присутня велика кількість представників органів державної влади, ЗМІ, громадського суспільства. Тому статистичні дані я озвучив більшою мірою для них, щоб показати: якою б складною не була ситуація в нашій державі, які б реформи не розпочиналися, суди не зачинилися й нікуди не зникли, а судді продовжують працювати і щоденно виконують свої обов'язки — розглядають справи. Для нас — це буденність.

Проте така наша буденна робота в реаліях останніх років набула нового змісту. Розпочалася й триває чергова, нова судова реформа, яка має всі шанси стати найглибшою, адже проводиться на конституційному рівні.

Судова реформа — частина загальнодержавних змін, які зараз відбуваються та, безумовно, впливають на стан здійснення судочинства вітчизняними судами. Адже реформування — це той процес, який не може бути легким і зручним для всіх. До того ж реформаторські ініціативи часто бувають радикальними та політично забарвленими, а рівень підготовки законопроектів, м'яко кажучи, залишає бажати кращого.

Крім того, вже котрий рік до діяльності органів судової влади прикута суспільна увага. Тижня не минає, щоб ЗМІ не поширили нові звинувачення політиків суддям: і корумповані всі, і непрофесійні, і протидіють очищенню, і реформ теж не бажають, і взагалі — судді винні в усіх бідах нашої держави. Хто тільки не говорить про те, що рівень суспільної довіри до судів — критично низький.

Складається стійке враження, що вся ця негативна піар-кампанія щодо судів спеціально проводиться для відвернення уваги людей від того, що економічні реформи гальмуються і не дають позитивного ефекту. І зрозуміло, що збереження в суспільстві високого градусу невдоволення судами вигідне саме тим політикам, які пропихують ідею тотального звільнення всіх без винятку суддів, адже більшість ораторів навіть не намагається послуговуватися фактами та об'єктивною інформацією, коли говорить про суди.

Згадаю хоча б нещодавнє (21 жовтня) схвалення Урядом принципів реформування судової системи, наріжним каменем яких було звільнення всіх суддів. Як бачимо, судовою реформою займаються всі, хто хоче. Уряд з легкістю пропонує радикальні кроки, хоча на той час уже було відомо, що з дня на день очікується прийняття Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанською комісією) відповідного висновку щодо пропозицій конституційних змін. Вищий орган виконавчої влади переймається проблемами судової влади, хоча згідно з Конституцією України та Законом від 27 лютого 2014 р. № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України» здійснює виконавчу владу й має величезну кількість власних нереалізованих реформ. Але знову ж таки інформаційним приводом для дій Уряду стали низький рівень довіри до судів і корупція в судовій системі.

Тож поговоримо знову про цей рівень, хоча тема далеко не нова. Так, проблема недовіри громадян до судів у нас є, за останні роки вона загострилася та вийшла на перший план. Проте звертаюся зараз більшою мірою до присутніх тут ЗМІ: кожного разу, коли озвучуються результати тих чи інших соціологічних досліджень, звертайте увагу на респондентів, які брали участь в опитуванні, — і ви одержите іншу картину, ніж видається на перший погляд.

Не буду перераховувати всі дослідження, які свідчать про зазначене. Наведу одне, але дуже показове. На початку цього року компанія *Research & Branding Group* презентувала результати соціологічного дослідження на тему «Оцінка роботи судової системи України», опитування для якого проводилося в 22 областях України та м. Києві (за винятком АР Крим, м. Севастополя, Донецької та Луганської областей) у листопаді й грудні 2014 р.

Опитування складалося з двох частин: загальнонаціонального, респондентами якого було все населення України, та спеціалізованого, респондентами якого були учасники судових процесів. Результати опитування показали, що рівень довіри населення до судів напряму залежить від того, звідки люди одержують інформацію про роботу судів. Так, учасники спеціалізованого опитування довіряють судам значно більше, ніж учасники загальнонаціонального опитування (40 % і 13 % відповідно). При цьому показово, що 87 % респондентів загальнонаціонального опитування ніколи не брали участі в судових розглядах.

Тому вкотре хотів би наголосити: проблему низького рівня довіри до судів ми маємо вирішувати й робити це так швидко, як тільки можемо, бо це ненормально і неприйнятно для демократичної держави, коли люди, які не мають і не мали жодного стосунку до судів, заявляють, що не довіряють цій інституції.

Суспільна довіра до суду тісно пов'язана із суддівською незалежністю. Ця довіра не обмежується думкою окремих громадян — сторін у конкретних справах. Консультативна рада європейських суддів у п. 12 Висновку від 1 січня 2001 р. № 1 (2001) наголошує, що судовій владі повинні довіряти не лише сторони окремої судової справи, а й суспільство в

цілому. Таким чином, суддя не просто повинен насправді бути вільним від будь-яких зв'язків, прихильностей, упередженості, він чи вона також повинні вважатися вільними від цього з точки зору розсудливого спостерігача. Інакше довіру до судової влади може бути підірвано.

Результати різних соціологічних опитувань дають змогу виявити проблему та вивчити її причини. Але зараз ми спостерігаємо зворотне: саме ті результати, які показують низький рівень довіри до судів, політики радо використовують як підґрунтя до закликів «звільнити всіх суддів», і, звичайно ж, не втомлюють себе аналізом цих даних.

Тепер щодо професійності суддівського корпусу. Я навмисне розпочав доповідь зі статистичних даних, які яскраво свідчать: з року в рік судова система стабільно працює, а судді — розглядають справи. Як бачите, з мільйонів судових рішень, які ухвалюють місцеві суди, в апеляційному порядку скасовуються чи змінюються лише близько 10 %. Що це значить? Це значить, що розтиражовані звинувачення суддів у непрофесійності — не що інше, як голослівне твердження. Крім того, у більшості справ сторони не сумніваються в законності й справедливості ухваленого судом рішення, адже навіть не оскаржують його.

Звертаю увагу й на те, що кількість заяв, які чекають розгляду в Європейському суді з прав людини, так само не є показником низького рівня професіоналізму суддів України. Дійсно, за останніми даними і в 2014 р., і в поточному періоді 2015 р., Україна лідирує за кількістю таких заяв. Зокрема, станом на 30 вересня 2015 р. в ЄСПЛ перебуває 14 тис. 250 заяв проти України, що становить 21,5 % від загальної кількості заяв. Україна тримає першість щодо цього показника.

Це, звісно ж, дуже прикро. Проте кількість заяв, які надійшли до розгляду, ще не свідчить про те, що вони обґрунтовані та будуть задоволені. Якщо проаналізуємо статистику розгляду ЄСПЛ заяв проти України, то побачимо, що переважна кількість із них по суті не розглядається.

Статистика ЄСПЛ не є секретом, ця інформація загальнодоступна й розміщена на офіційному сайті Суду.

Так, за даними ЄСПЛ (огляд 2014 р.) цим Судом було розглянуто 13 тис. 804 заяви проти України. З них 12 тис. 731 заяву було визнано неприйнятною або вилучено з реєстру справ з інших підстав. Рішення були винесені стосовно 1 тис. 73 заяв.

Крім того, у 2015 р. ЄСПЛ оприлюднив короткий огляд даних про свою роботу за період 1959—2014 рр. Згідно з цими даними за весь час перебування України під юрисдикцією ЄСПЛ цей Суд розглянув 57 тис. 3 заяви проти України, з яких 52 тис. 269 було визнано неприйнятними або вилучено з реєстру справ з інших підстав. Рішення були винесені стосовно 4 тис. 734 заяв.

Якщо ж говорити про те, які порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод констатує ЄСПЛ, знову ж таки звернімося до статистики цього Суду, наприклад, за 2014 р.

Так, із 40 рішень, ухвалених по суті ЄСПЛ у 2014 р. за заявами проти України, у 39 було констатовано принаймні одне порушення норм Конвенції. При цьому в 12 випадках було констатовано нелюдське й таке, що принижує людську гідність, поводження з особами в місцях позбавлення волі, 8 — невиконання судового рішення. До цих порушень суди не мають стосунку.

До речі, для того, щоб проаналізувати підстави задоволення ЄСПЛ заяв проти України, не обов'язково послуговуватися статистикою цього Суду. Ми можемо скористатися й тими даними, які офіційно оприлюднені органами влади України, наприклад Міністерством юстиції України.

На офіційному сайті Мін'юсту в розділі судових рішень, ухвалених ЄСПЛ проти України за ст. 6 Конвенції (а це право на справедливий суд), розміщено 546 таких рішень, більшість з яких (292 рішення) стосується саме порушення права людини на виконання рішення суду протягом розумного строку.

До того ж значна частина цих рішень стосується не однієї, а кількох заяв, а часом десятків і навіть сотень. Наведу найяскравіші приклади рішень у таких справах: «Алпатов та інші проти України» — одним рішенням ЄСПЛ задовольнив 108 заяв громадян; «Варава та інші проти України» — 119 заяв; «Кононова та інші проти України» — 90 заяв; «Нечепоренко та інші проти України» — 250 заяв; «ПМП «Фея» та інші проти України» — 127 заяв; «Харук та інші проти України» — 116 заяв; «Хворостяной та інші проти України» — 250 заяв; «Штабовенко та інші проти України» — 100 заяв; «Штефан та інші проти України» — 250 заяв; «Щукін та інші проти України» — 250 заяв.

Невже ці показники свідчать, що в Україні непрофесійні судді? Ні, не свідчать. Вони підтверджують існування хронічної проблеми, відповідальність за яку несе інша влада — виконавча. Але, як бачимо, відповідальні органи виконавчої влади більше зайняті ідеєю звільнення всіх суддів, ніж наведенням ладу в сфері виконання судових рішень задля зменшення кількості звернень наших громадян до ЄСПЛ.

Не могу оминуть увагою й звинувачення в корупції. Знову ж таки, прикро визнавати, але корупційні прояви досі притаманні нашій судовій системі. Я навіть не хочу аналізувати причини корупції — це ганебне явище, неприйнятне і недопустиме, й виправдання суддям-корупціонерам немає.

Проте на звинувачення в тотальній корупції суддівського корпусу відповім. І відповім останніми, за 9 місяців 2015 р., статистичними даними Генеральної прокуратури України щодо так званих корупційних злочинів серед суддів. Так, у провадженні судів першої інстанції перебуває 35 кримінальних справ (проваджень) стосовно 39 суддів, які обвинувачуються у вчиненні так званих корупційних злочинів, досудове розслідування здійснюється стосовно 12 суддів, направлено до суду обвинувальних висновків щодо 8 суддів, стосовно трьох суддів постановлено обвинувальні вироки.

Навіть підсумувавши ці всі цифри, бачимо, що в 2015 р. лише 0,7 % від загальної кількості всіх суддів в Україні підозрюються, обвинувачуються чи засуджені за корупцію.

Проаналізуємо також соціологічні дослідження в цій сфері. На офіційному сайті Національної ради реформ усі можуть знайти свіжі результати опитування на тему «Рівень сприйняття корупції бізнесом», яке проводилося протягом серпня—жовтня 2015 р. У розміщеній презентації аналізується багато питань. Крім того, складено так званий антирейтинг органів влади. Відповідно до цих даних за останні півроку з тим, що державний орган примушував до дачі хабара, стикалися: 26,7 % респондентів — у податковій службі; 6,3 % — на митниці; 6 % — в агентствах земельних ресурсів; 5,2 % — у пожежній службі. У судах цей показник — 3,1 %.

Наголошу, що цими показниками я не виправдовую корупцію в судах. Йдеться про інше. За корупцію треба карати, і не тільки суддю, а й будь-якого чиновника. Але покарання має бути індивідуальним і самі по собі прояви корупції як притаманного всій державній машині явища не можуть слугувати виправданням популістських заяв деяких політиків — «звільнити всіх суддів».

Зауважу, що для напрацювання конструктивних пропозицій задля проведення нинішньої судової реформи створено відповідні професійні інституції, зокрема Раду з питань судової реформи (згідно з Указом Президента України від 16 жовтня 2014 р. № 812/2014), а також Конституційну Комісію (відповідно до Указу Президента України від 3 березня 2015 р. № 119/2015). У цих органах широко представлені політичні сили, присутні в парламенті. Крім того, активну участь беруть представники суддівського корпусу, у тому числі і я як Голова Верховного Суду України, голови вищих судів, голова Ради суддів України.

Думаю, всім присутнім відомі пропозиції щодо внесення змін до Конституції України стосовно розділу «Правосуддя», нещодавно схвалені Конституційною Комісією та підтримані кілька днів тому Національною радою реформ.

Насамперед зверну увагу, що ідея деяких членів Конституційної Комісії про тотальне звільнення всіх суддів не знайшла підтримки. І це, на щастя, дає надію, що такої помилки наша держава не припуститься.

Запевняю вас, що в процесі роботи над пропозиціями конституційних змін ми — представники суддівського корпусу — були свідомі своєї відповідальності та брали активну участь у роботі. Ми не стояли осторонь болючих проблем, переконували, пояснювали, доводили свою позицію. З деякими моментами члени Конституційної Комісії погодилися, деякі, на жаль, не були враховані. Проте ми не зупинятимемося й далі будемо доводити свою позицію, адже, по-перше, конституційний процес ще триває, а по-друге, внесенням змін до Конституції судова реформа не завершиться. Попереду нас чекає ще один етап — зміни законодавства з метою його приведення у відповідність із новими конституційними положеннями.

Це стосується, зокрема, такого надзвичайно болючого питання, як подальше перебування на посаді суддів, призначених на посаду вперше на 5-річний строк. Я дотримуюся думки, що порядок призначення цих суддів на посаду безстроково повинен бути передбачений на конституційному рівні задля унеможливлення будь-яких політичних маніпуляцій. Маю надію, що законотворці все ж повернуться до вирішення цього питання під час підготовки законопроекту до розгляду парламентом.

Я погоджуюся, що п. 19 перехідних положень у запропонованій редакції законопроекту про внесення змін до Конституції України викладено не зовсім вдало. Безумовно, це викликало гострі дискусії в суддівському співтоваристві. Більшість суддів, які зараз призначені на 5-річний строк, побоюються, що таким чином вони будуть автоматично та за формальними підставами звільнені після закінчення строку перебування на посаді.

У зв'язку з цим хочу прояснити деякі моменти та знизити рівень напруги щодо зазначеного питання.

Зрозуміло, що після зміни Конституції всі судді призначатимуться на посаду відразу безстроково. Тому, звичайно ж, потрібно вирішити питання з тими суддями, які за чинною Конституцією мають статус призначених на так званий випробувальний 5-річний строк.

Чинне законодавство передбачає, що із закінченням цього 5-річного строку призначення на посаду повноваження судді припиняються. Якщо суддя бажає продовжити роботу на посаді, він заздалегідь звертається до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України із заявою про рекомендування для обрання суддею безстроково. Якщо суддя отримує таку рекомендацію, питання розглядає Верховна Рада України. Якщо суддя не подав відповідної заяви або ВККС відмовила в рекомендації, то суддя має бути звільнений. Але незалежно від того, скільки тривають ці процедури, суддя після закінчення 5 років із дня призначення на посаду вже не має повноважень здійснювати правосуддя до моменту отримання статусу безстроково обраного.

Власне кажучи, про це і йдеться в перехідних положеннях до Конституції: повноваження суддів, призначених на посаду судді вперше, припиняються після закінчення 5-річного строку.

Але чи значить це, що судді не будуть автоматично звільнені? На засіданні Робочої групи Конституційної Комісії з питань правосуддя, суміжних правових інститутів та правоохоронної діяльності 30 червня 2015 р. ми обговорювали це питання. Лише два члени Робочої групи висловилися за те, щоб закріпити в Конституції положення про звільнення всіх суддів із посад. Натомість більшість (15 членів Робочої групи) підтримала пропозицію, що після закінчення 5-річного строку, на який судді були призначені Президентом, їх повноваження припиняються і вони можуть бути призначені безстроково відповідно до норм, передбачених новою Конституцією.

Я обстоюю й надалі обстоюватиму позицію, що такі судді не можуть бути звільнені лише за фактом спливу 5-річного строку перебування на посаді.

У контексті теми моєї доповіді не можу оминати увагою й ситуацію, яка склалася з обранням суддів на посаду безстроково. Ця ситуація викликає, м'яко кажучи, занепокоєння. Згідно з останніми оприлюдненими ВККС даними, станом на 31 жовтня 2015 р. 555 суддів чекають обрання на посаду Верховною Радою України. І це при тому, що вони пройшли передбачені законом перевірки у ВККС та рекомендовані для обрання на посаду безстроково чи для переведення в порядку безстрокового обрання, й до більшості суддів немає претензій.

Зазначена проблема виникла не сьогодні. Ще в листопаді 2014 р. я як Голова Верховного Суду України звертався до Голови Верховної Ради України з листом і акцентував увагу на цьому питанні. Тоді обрання безстроково очікували 267 суддів. Я наголошував, що така ситуація загрожує ефективності здійснення правосуддя, негативно відбивається на раціональному використанні бюджетних коштів, та просив ужити заходів щодо невідкладного вирішення Верховною Радою України питань про обрання суддів на посади безстроково.

Подібні звернення були неодноразові, і не тільки від Голови Верховного Суду. Проте минув майже рік, але ситуація не змінилася, а кількість суддів, матеріали яких лежать у парламенті, зростає удвічі.

Ті самі проблеми й зі звільненням суддів. Це взагалі не витримує ніякої критики: судді виявили бажання звільнитися з посади із загальних підстав (у зв'язку з досягненням 65-річного віку, у відставку, за власним бажанням), але не можуть звільнитися, бо парламент ніяк не проголосує за відповідну постанову.

У тому ж таки зверненні до Голови Верховної Ради України в листопаді 2014 р. я звертав увагу й на цей момент. Пленарне засідання Верховної Ради України, на якому було прийнято рішення про звільнення певної кількості суддів у відставку, за власним бажанням, відбулося 25 грудня 2014 р. Наступне з розгляду цих питань — більш ніж через півроку, 16 липня 2015 р.

При цьому проблема залишається, й у Верховній Раді України знову накопичилися матеріали щодо звільнення суддів і не розглядаються по суті. За останніми даними, відповідно до проекту Постанови Верховної Ради України № 3184 прийняття рішення про звільнення очікують 247 суддів, із них лише 4 — у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо них, а інші (243) — у зв'язку з досягненням 65-річного віку, у відставку, за власним бажанням та у зв'язку з неможливістю виконувати свої повноваження за станом здоров'я.

Проект Постанови № 3184 вносився на розгляд Верховної Ради України 9 листопада 2015 р., але Постанову не було прийнято. Очікуємо, що він розглядатиметься сьогодні.

Судді терпляче чекають місяцями, а за цей час змінюється законодавство, зменшуються гарантії матеріального забезпечення, що, безумовно, позначається на рівні матеріального забезпечення суддів, які йдуть у відставку. Тому зрозуміло, що деяким суддям терпець уривається і вони змушені звертатися до суду за захистом своїх прав.

Так, 16 вересня 2015 р. Судова палата в адміністративних справах Верховного Суду України прийняла, без сумніву, знакове рішення: задовольнила позов нашої колеги, судді апеляційного суду, до Верховної Ради України про визнання бездіяльності протиправною. Вимоги позивачки ґрунтувалися на тому, що вона не отримала вихідну допомогу внаслідок протиправної бездіяльності парламенту в зв'язку з несвоєчасним розглядом питання про прийняття її відставки.

Цей спір яскраво ілюструє процедурні недоліки вирішення парламентом питань звільнення суддів, обраних безстроково. Так, у січні 2014 р. суддя подала заяву про звільнення її з посади у відставку, 11 лютого 2014 р. Вища рада юстиції прийняла рішення про внесення подання про її звільнення до парламенту, 14 лютого це подання надійшло до апарату Верховної Ради України. Однак Постанову Верховна Рада України прийняла тільки 25 грудня 2014 р.

У зазначеній справі Судова палата в адміністративних справах Верховного Суду України проаналізувала порядок звільнення судді у відставку, визначений Конституцією та законами України, та дійшла висновку, що Верховна Рада України діяла з порушенням відповідних вимог закону й допустила протиправну бездіяльність.

Але так видається, що парламент і на судове рішення реагувати не поспішає. Практично два місяці минуло з часу, коли Верховний Суд України прийняв відповідну постанову, а судді так і чекають на звільнення.

Для нас як для юристів цілком зрозуміло, що подібна ситуація — ненормальна і не має під собою правового підґрунтя. Але політики не хочуть цього розуміти. І, на жаль, звернення з цього приводу поки що проблеми не вирішують. Тож, на мою думку, з'їзд може висловитися про ситуацію, що склалася, — і щодо обрання суддів на посади безстроково, і щодо звільнення. Тим більше з огляду на ту ініціативу, яка була озвучена Головою Верховної Ради України Володимиром Гройсманом: не обирати безстроково суддів, які майже рік очікують рішення парламенту, а вивільнити їх посади для проведення нових конкурсів.

Здійснювати свої функції судовій владі в умовах судової реформи — це завжди нелегко. Відбуваються політичні зрушення, зміни в законодавстві, злам суспільних стереотипів, і при цьому судді повинні залишатися врівноваженими і виконувати свою роботу. Це ще складніше в нинішніх умовах, коли суди перебувають під шквалом нищівної критики та звучать радикальні заклики звільнити всіх. Судді такі самі люди і так само розчаровуються та зневірюються у власному майбутньому.

Проте будьмо чесними і перед собою. Ми можемо критикувати законодавчу, виконавчу владу, політиків за безпідставні звинувачення судів. Справді, звинувачення в більшості такими і є — огульними та безпідставними. Проте замислімося над тим, а чи ми з вами, судді, усе зробили для того, щоб під гаслами «судова реформа» нас усіх не намагалися позбутися.

Уже скільки говорилося про відновлення довіри до судової влади, скільки способів відновити цю довіру пропонувалося. Судова влада також демонструє прагнення до підвищення рівня довіри суспільства. Рішенням від 20 червня 2014 р. XII позачерговий з'їзд суддів України, зокрема, доручив Раді суддів України розвивати комунікацію з представниками ЗМІ та громадськістю, органам суддівського самоврядування, головам судів усіх рівнів, суддям — продовжувати вживати заходів щодо забезпечення інформаційної відкритості діяльності судів, підвищення рівня довіри громадян до правосуддя, зміцнення авторитету судової влади.

Більше року минуло, проте яскравих і позитивних результатів це не дало. Чому ж усе продовжується? А тому, що суспільство не бачить змін у нашій системі. Люди не бачать і не відчують, що суддівський корпус — здоровий і сам очищується, змінюється, а тому й вірять популістам.

Урешті-решт судді повинні самі дати сигнал до змін своєю щоденною поведінкою, а не декларативним прийняттям рішення на з'їзді. Тут дуже доречно згадати вислів державного й політичного діяча, національного героя Індії, відомого в усьому світі, Махатми Ганді: «Щоб змінити світ навколо, ви повинні змінити себе». Ця проста істина — нам на допомогу. Ми можемо й далі займати позицію невдоволеного глядача, сприймати негативні відгуки щодо всіх суддів загалом як невідворотне зло, нічого не робити та просто чекати подальшого розвитку подій. Але зрозуміймо: суспільство змінилося, і просто так, тихо і спокійно, ситуація не вирівняється і довіра до суддів не повернеться.

Тут можливі лише два варіанти. Або люди побачать реальні зміни в судовій системі й самі зрозуміють, що переважна кількість суддів — порядні, професіонали своєї справи, або все залишиться як є — і люди будуть радо підтримувати нав'язану політиками ідею «звільнити всіх суддів».

Тому всі ми повинні почати із себе, змінитися самі, змінити систему зсередини. І що важливо — продемонструвати ці зміни людям. Ми повинні бути відкритими. Навіть більш відкритими, ніж зобов'язані за законом, адже відкритості вимагає сьогодення.

Судді — професійні юристи, більшість із них не вивчала правил спілкування з громадськістю, тому перебувати в процесі комунікації для суддів незвично, та й, визнаймо, некомфортно. Будь-якій людині, а судді тим більше, неприємно, коли її розглядають «під лупою» та вимагають пояснити, чому вона вчинила так, а не інакше, чому живе так, а не інакше. Усе це так.

Але, з іншого боку, судді повинні зрозуміти, що підвищена відповідальність перед суспільством і публічність —

це наші реалії. Увага до судів і суддів буде прикута ще не рік і не два. Суспільство нас прискіпливо вивчатиме, контролюватиме, критикуватиме і звинувачуватиме в тих чи інших негараздах ще дуже довго, хочемо ми того чи ні.

Ми не можемо і не повинні цього заперечувати, ми не можемо вдавати, що все нормально і якимось воно минеться. Бо від нас, від нашої поведінки і ставлення до всіх процесів, які відбуваються в суспільстві, залежатиме не тільки наше майбутнє. Як би парадоксально це не звучало, але від нашої, нинішніх суддів, поведінки й реакції на суспільні процеси певним чином залежить і доля судової системи загалом.

Чому я так говорю? Тому що декларована владою судова реформа — це прекрасний привід для введення в дію радикальних закликів «звільнити всіх суддів». Адже ці заклики одержують безпрецедентно високий рівень суспільної підтримки. А ви чудово розумієте, що політики використовують щонайменшу можливість скористатися суспільною думкою для підвищення свого рейтингу.

Тому закликаю всіх не з примусу, а з власного, усвідомленого бажання змінити ставлення до процесів, які зараз відбуваються в державі, суспільстві, у містах, селищах і селах, де ви проживаєте. Несправедливий стереотип «в усьому винні судді, всіх їх треба звільнити, а суди — ліквідувати та створити нові» вже міцно сформувався. Тому ми повинні докласти максимум зусиль, щоб самим зламати його.

Укотре висловлюся, що органи судової влади, суди і судді повинні активно співпрацювати зі ЗМІ, давати коментарі в максимально можливих і допустимих за законом межах. Про хороше в діяльності судів ніхто, крім нас, не розкаже, й позитивний імідж нам ніхто створювати не буде. Суди й органи судової влади повинні брати активну участь у формуванні інформаційного простору, самі надавати коментарі та інформацію, яка може цікавити суспільство, а не бути стороннім глядачем.

Проаналізуймо, чи все від нас залежить ми робимо? Я думаю, що не все. І тут хочу зосередити вашу увагу на тому, що від органів судової влади, так би мовити, центральних, залежить багато, але далеко не все. Суспільна думка про суддів формується не від того, скільки разів засідає Рада суддів України, Вища кваліфікаційна комісія суддів України чи Вища рада юстиції і які організаційні питання вони вирішують. Це все цікаво більшою мірою суддям чи юристам, які безпосередньо стикаються з роботою судів.

Навпаки, суспільну думку формують ті люди, пересічні громадяни, які проживають у містах і селах, ваші сусіди, знайомі, відвідувачі судів і не тільки. Якщо вони на місцевому рівні бачать негідну поведінку хоча б одного судді, абсолютно закономірно, що вони переносять свій негативний висновок про діяльність судів та особистісні характеристики суддів на весь суддівський корпус.

Тому чи не найголовніше, що кожен з нас може й повинен зробити, — це почати із себе, зі своєї поведінки. Ввічливість і стриманість, поміркованість і скромність — хіба це так важко? У невеликих містечках заробітна плата

судді значно вища, ніж у більшості мешканців. Тому звісно, що суддя може дозволити собі більше. Може. Але чи повинен це демонструвати? Я впевнений, що в сьогодшніх умовах — ні, не повинен. Навпаки, не варто дратувати людей демонстрацією своїх статків, дорогими машинами, незважаючи на їх законне походження. Невже судді не бачать, яка хвиля збурення підіймається, коли йдеться про матеріальний стан судді? Таких суддів може бути лише кілька. А бруд і негатив летить на всіх.

Зупинюся на питанні щодо забезпечення комфортних умов перебування в суді для відвідувачів, надання повної інформації про діяльність суду, ввічливості працівників апарату. Це ніби звичайні побутові речі. Але вони дуже важливі, бо ж існує прямиий зв'язок між тим, наскільки задоволені громадяни умовами перебування в суді, та оцінкою, яку вони дають неупередженості суду й справедливості судового розгляду. Це постійно підтверджують дані моніторингу стану незалежності суддів в Україні.

Дехто може заперечити: мовляв, немає фінансування для цих потреб. Погоджуся, що судова система фінансується вкрай погано. Проте ввічливість і люб'язне ставлення до людей, вільний доступ до зали судового засідання, надання можливості скористатися столом і стільцем, повнота та якісне оформлення інформаційних стендів можна забезпечити без грошових витрат.

Щодо професійних стандартів поведінки. На жаль, і з цим у нас не все гаразд. Кілька тижнів тому було оприлюднено спеціальну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за результатами моніторингу застосування нового КПК судами м. Києва. Аналізувалася велика кількість питань. Але що неприємно вразило: у 36,7 % спостережень особи, які проводили моніторинг, стали свідками неналежної поведінки суддів — вони обмінювалися жестами з присутніми, залишали приміщення без оголошення перерви, мали неналежний зовнішній вигляд, некоректно ставилися до учасників процесу, були ознаки упередженості суддів.

Наведу цитату з цієї доповіді: «найбільше до себе привертають увагу випадки користування суддями телефоном та читання преси у залі судового засідання...Зазначені спостереження підтверджують, що недаремно в українському суспільстві вже давно сформувалось негативне ставлення до судів, а суддівська гілка влади справедливо та об'єктивно піддається жорсткій критиці... незважаючи на вказану реакцію суспільства, судді не вважають за необхідне змінити своє ставлення до пересічного громадянина та змінити свою поведінку, що продовжує дискредитувати суддівський корпус...»

Я навіть не знаю, як прокоментувати. Якщо навіть присутність спостерігачів у залі судового засідання не дисциплінує суддів, то заперечити такий висновок складно. Усе, що сказано цією цитатою, ще раз підтверджує: негідна, неетична поведінка лише одного судді псує імідж усієї системи.

За негідну поведінку суддя може бути покараний у дисциплінарному порядку. Проте цього недостатньо. Поведінка такого судді повинна знайти осуд у його ж колег. Ми, судді, на своєму локальному рівні зборів у суді повинні самостійно й оперативно реагувати на будь-які, навіть найменші порушення, які допускає наш колега. Хай це незручно, можливо, некомфортно і навіть трохи соромно. Але визнайте, що це необхідно. У суддівських колективах краще знають, хто «хронічно» запізнюється на судові засідання, хто не навчений ввічливості й тому подібне. Не чекайте реакції «згори» чи скарги обуреного відвідувача, на подібні недоліки реагуйте у вашому трудовому колективі.

Я вже не кажу про такі кричущі випадки, які кидають тінь на всю судову систему, як, наприклад, усім відома ситуація із суддею Макарівського районного суду Київської області Владиславом Оберемком. Незалежно від того, чим закінчиться кримінальне провадження за таким фактом, поведінка цього судді, безумовно, заслуговує публічного осуду колег.

І взагалі, на будь-який, навіть найменший прояв негативу всередині судової системи першими повинні реагувати органи суддівського самоврядування, від найнижчого до найвищого рівня. Бо ж відсутність реакції дає суспільству неправильний сигнал: якщо судді мовчать, значить погоджуються з негідною поведінкою свого колеги, вважають її нормальною. А повинно бути навпаки: люди мають бачити, що самі судді вважають таку поведінку неприйнятною і не бояться говорити про це відкрито.

До речі, про кримінальні провадження. Як тільки розпочинається досудове розслідування кримінального провадження з підозрюваним суддею, його початок у всіх на устах. ЗМІ рясніють новинами, судові засідання з обрання суддям запобіжних заходів надзвичайно популярні. А далі? А далі виникає таке враження, що органи прокуратури втрачають інтерес до логічного завершення подібних проваджень. Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо суддів Сергія Вовка, Оксани Царевич, Віктора Кицюка триває вже майже рік.

І тут виникає запитання до Генеральної прокуратури України. Скільки можна розслідувати? Якщо є докази вчинення суддями злочину — обвинувальні акти мають бути передані до суду. Якщо немає таких доказів — провадження повинно бути закрито. Це не ті справи, які допустимо тягнути роками. Тут питання великого суспільного резонансу, підозрювані чекають результату, всі судді чекають. Навіть більше, результату чекає суспільство.

Я не маю доступу до матеріалів цих кримінальних проваджень, тож не можу і не буду давати будь-яких оцінок щодо наявності чи відсутності в діях суддів складу злочину. Але їх поведінку на початку розслідування все ж таки прокоментую, оскільки свого часу я виконав обов'язок, передбачений законом, внісши відповідні подання про затримання суддів до Верховної Ради України.

Я не знаю, чи навмисне, але судді на початку розслідування обрали тактикою захисту демонстративну відмову від одержання викликів до слідчого. Таким чином вони самі спровокували ситуацію, в якій опинилися, але водночас підставили під удар і всю судову систему.

Упевнений, що подібна тактика — неправильна. Незалежність суддів — це обов'язковий атрибут будь-якої демократичної держави. Проте гарантії незалежності не слід плутати з ухиленням від виконання обов'язків підозрюваного в кримінальному провадженні. Незалежність — це не синонім всюдозволеності. Вона існує для того, щоб суддю захистити від неправомірного впливу, а не для того, щоб дати йому захиститися від закону.

На момент, коли у Верховній Раді України вирішувалися подання Генерального прокурора про затримання, судді змінили тактику, прийшли до парламенту, а також почали ходити на допити. Тож навіщо було створювати таку ситуацію, заганяти її в глухий кут, привертаючи увагу суспільства?

Суддя завжди залежить від закону, від Кодексу суддівської етики. І в подібних ситуаціях судді повинні діяти відповідно до професійних етичних норм і закону, захищатися від підозр законними способами, але ж не поводитися зухвало, прикриваючись незалежністю. Підозра ще не свідчить про те, що суддя вчинив злочин. Суддя лише підозрюється, а слідчий, у свою чергу, повинен зібрати докази й або підтвердити підозру, або спростувати її. Тому, на мою думку, самі судді мають бути зацікавлені у встановленні істини і в тому, щоб розсіяти всі підозри слідства.

Проте деякі судді цього не розуміють або вперто не хочуть зрозуміти, адже подібна ситуація також складається й у процесі розгляду Вищою радою юстиції питань дисциплінарної відповідальності суддів. Особливо тих, у діях яких згідно з висновками Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції вбачаються ознаки порушення присяги. Як тільки це питання вноситься в порядок денний засідання Вищої ради юстиції, на більшість суддів, які одержують виклик на засідання, масово «нападають» різні хвороби. Ще раз повторю, що подібна тактика — це всім відома «тактика страуса». Але також усім відома й нульова ефективність такої тактики. Відсутність на засіданні Вищої ради юстиції судді лише затягне вирішення питання, а не дасть змоги уникнути розгляду.

Знову ж таки хочу звернути увагу суддівських колективів на подібні ситуації: реагуйте на них, допоможіть, підкажіть судді, як слід себе вести, адже така поведінка неправильна й не личить судді.

Також доповню, що в умовах проведення судової реформи надзвичайно важливою є згуртованість органів судової влади, а також оперативна робота та конструктивна співпраця. Не можу обійти увагою той факт, що в нас, на жаль, з цим теж є проблеми.

По-перше, Вищій раді юстиції варто активніше зайнятися питаннями, які мають суспільний інтерес і резо-

нанс — розглядом висновків Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції, а також звернень Міністерства юстиції України про порушення суддями вимог щодо несумісності, визначених Законом від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII «Про очищення влади». Потрібно нарешті вирішити по суті ці питання і припинити подальші політичні спекуляції на тему протидії суддів очищенню системи.

По-друге, Рада суддів України та ВКС мають знайти способи швидкого й конструктивного діалогу щодо погодження нормативних документів. Насамперед я кажу про ті, які стосуються первинного кваліфікаційного оцінювання суддів. Уже й так пройшли визначені законом строки початку оцінювання, а подальше затягування цього процесу знову викликає звинувачення судової влади в тому, що судді протидіють оцінюванню й усілякими способами гальмують його.

Хочу також процитувати кілька пунктів із нового Висновку Консультативної ради європейських суддів від 16 жовтня 2015 р. № 18 (2015), який має назву «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії».

«Судова влада — одна з трьох основних, але рівних гілок сучасної демократичної держави. Усі три гілки влади служать державі й повинні бути відповідальними за свої дії одна перед одною. У демократичній державі, заснованій на принципах верховенства права, жодна з гілок державної влади не може діяти у своїх інтересах, вони діють в інтересах народу в цілому» (п. 6). «Як всі інші гілки влади, судова повинна також завоювати довіру і впевненість, будучи відповідальною перед суспільством та іншими органами влади держави» (п. 19).

«Судова влада повинна існувати в інтересах верховенства права і тих, хто потребує захисту і справедливості. Тому судова влада стикається з необхідністю демонстрації іншим органам влади й суспільству в цілому, застосування влади, повноважень і незалежності, які на неї були покладені» (п. 21). «Діалог з громадськістю, безпосередньо або через ЗМІ, має першочергове значення в поліпшенні знання громадян про закон і збільшенні їх впевненості в судовій владі. У той час, коли є ризик залучення ЗМІ, суди можуть допомогти уникнути публікації перекручених фактів шляхом активного співробітництва та роз'яснень. Таким чином, судова влада може звітувати перед громадськістю та гарантувати, що суспільне сприйняття системи правосуддя є точним і відображає зусилля, докладені суддями. Далі, в продовження цих позитивних кроків, судді можуть також навчити громадськість межах, у яких діє судова система» (п. 32).

І чи не найголовніше: «Судова влада, як одна з трьох гілок влади держави, несе відповідальність перед народом, якому вона служить. Відповідно для судової, як і інших влад держави, пріоритетним завжди повинен бути інтерес суспільства, оскільки це основна цінність.

Для цього необхідно, щоб судова влада усвідомлювала соціально-економічні умови, у яких повинні працювати інші дві гілки державної влади» (п. 40). «У своїх відносинах з іншими двома гілками державної влади судова влада повинна уникати лобіювання та акцентування тільки на своїх інтересах. Правильніше, якщо судова влада візьме на себе відповідальність перед суспільством, якому вона служить. Судова система має проявити розуміння та відповідальність щодо потреб суспільства та дефіциту державної скарбниці» (п. 41).

З огляду на зазначене хочу скористатися присутністю тут народних депутатів, представників ЗМІ та звернутися до всіх громадян — і до політиків, і до представників ЗМІ, і, безумовно ж, до суддів.

Усі ми хочемо миру, стабільності, спокою та процвітання нашої Вітчизни, яка зараз переживає нелегкий і тривожний час. У цей період насамперед влада повинна об'єднувати людей, формувати в громадян впевненість у непорушності правопорядку. Розпалювання ворожечі всередині суспільства ще ніколи нічого доброго не приносило.

Уже пройшла виборча кампанія до місцевих рад, яка традиційно супроводжується сплеском політичного популізму. Тому закликаю насамперед політиків утримуватися від безпідставних звинувачень усієї судової системи. Це — безвідповідально стосовно всього українського суспільства, такими своїми необдуманими діями ви підвищуєте рівень напруги та провокуєте людей на агресію, яку потім самі ж не можете контролювати.

Особливо важливо, щоб об'єктивними та стриманими у своїх судженнях і висловлюваннях були представники органів влади, які не лише впливають на думку суспільства в нашій державі, але й формують імідж України на міжнародній арені.

У цьому контексті хочу згадати, наприклад, Висновок Венеціанської комісії від 23 березня 2015 р. щодо Закону «Про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до Закону «Про Вищу раду юстиції». Оцінюючи положення проекту Закону про запровадження кваліфікаційного оцінювання суддів, Венеціанська комісія в п. 72 свого Висновку зазначила: «Під час зустрічі в Парижі представники органів влади надали докладні роз'яснення мети цього положення. Вони підкреслили основні проблеми як з корупцією, так і з некомпетентністю працівників судових органів, які є результатом політичного впливу на призначення суддів у попередній період. Разом з тим представники органів влади також підкреслили майже повну відсутність довіри суспільства до чесності або компетентності судових органів. За словами представників органів влади, у цих умовах був вибір між звільненням усіх суддів з посад і запрошенням їх повторно подати свої кандидатури на посади (що не бажано) та їх оцінюванням у спосіб, який пропонується в статті 6 Перехідних положень».

У п. 72 цього ж Висновку зазначено: «Якщо ситуація є такою, як описали представники влади, то може бути необхідним і виправданим вжити надзвичайних заходів для виправлення цих недоліків».

Як бачимо, Венеціанська комісія у своїх висновках по-слугується тим, що сказали представники влади. Тож для таких осіб дуже небезпечно говорити те, що хочеться, а не те, що є насправді. Свідоме чи несвідоме висловлення необдуманих та популістських заяв призводить до того, що враження міжнародних інституцій про наші реалії та проблеми спотворюється.

Це, зокрема, стосується такого собі штучно створеного штамп, як «відновлення довіри до судової влади». Парламент навіть закон такий окремий прийняв — «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Людям постійно повторюють, що довіру до судів треба відновлювати, формуючи стійкий стереотип: цієї довіри немає взагалі.

Це не відповідає дійсності. Справді, різні соціологічні дослідження дають різні результати рівня довіри. Я вже говорив, що дуже багато залежить від характеристики респондентів, які беруть участь в опитуваннях. Традиційно (і це підтверджують результати різних соціологічних досліджень) учасники судових процесів довіряють судам значно більше, ніж особи, які ніколи не були в суді.

Проте який би рівень довіри до судової влади не показували опитування (чи то 4 %, чи то 40 %), не можна говорити, що її немає взагалі й довіру треба відновлювати. Натомість ми можемо й повинні говорити про зміцнення авторитету судів і, як наслідок, підвищення рівня довіри до судової влади. Штамп «відновлення довіри» треба зламати, він створений штучно й використовується не виправдано.

Звертаюся також до представників ЗМІ. Ви так само — частина українського суспільства, патріоти і професіонали своєї справи. Ви завжди перебуваєте в авангарді подій, від вас значною мірою залежить не тільки поінформованість суспільства, але й те, які думки в людей виникають і які стереотипи формуються. Не тиражуйте лише негатив у гонитві за популярністю. Послуговуйтеся об'єктивними фактами, висвітлюйте альтернативні точки зору, звертайтеся за коментарями до судів та органів судової влади. Від того, наскільки якісно й повно ви подаватимете інформацію про діяльність судової системи, залежить рівень загальної правової освіченості та культури населення, яке в переважній кількості не має юридичної освіти.

Звертаюся до всіх суддів. Ми — частина українського суспільства. Ми не можемо й не повинні протиставляти себе суспільству, ігнорувати ті складні соціально-економічні умови, які зараз склалися. Ми маємо служити суспільству, людям, справедливості та верховенству права. Судді, безумовно, повинні якісно й ефективно виконувати професійні обов'язки незалежно від того, здійснюється судова реформа чи ні. Але в реаліях сьогоднішнього суддівський корпус має також продемонструвати, що судді усвідомлюють свою відповідальність перед суспільством, поважають і розуміють ті високі вимоги, які

суспільство зараз ставить перед нами, та готові відповідати цим вимогам.

Звертаюся до всіх і кожного з наших співвітчизників. Суди існують не для політиків і не для суддів. Суди існують для людей, і ваша довіра дуже важлива. Кожен із вас має бути впевнений, що його справа за необхідності буде розглянута будь-яким суддею неупереджено та справедливо. Цієї впевненості не досягти, коли звідусіль лунають звинувачення суддів у всіх гріхах. Тож послугуйтеся фактами, піддавайте сумніву ті чи інші популістські заклики, аналізуйте ситуацію з використанням даних із різних джерел і формуйте власну думку.

Задумайтеся: ми вже другий рік фактично ходимо по замкненому колу. Судовій владі звідусіль дорікають тим, що судам суспільство не довіряє, але підвищити рівень довіри до судової влади неможливо в умовах, коли діяльність судів відверто шельмується. Треба нарешті розірвати це коло.

Нам усім треба припинити ділитися на соціальні групи за статусом чи місцем роботи, бо проблеми, які є в нашій державі й у суспільстві, не чужі, вони всі — наші спільні. Мудрий український народ дає рецепт вирішення проблем у відомому прислів'ї «Гуртом і батька легше бити». Тож візьмімо народну мудрість на озброєння та згуртуймося!

Щоб «побити» проблеми, допомагаймо один одному, разом радіймо перемогам і спільно переживаймо поразки. Усі разом змінюймо світ на краще. І почнімо кожен із себе.

Поважаймо не на словах, а на ділі один одного й несімо відповідальність за свої слова. Не важливо, де ми працюємо — будьмо виваженими, стриманими, конструктивними і якісно виконуймо насамперед свою функцію. Парламентарі мають приймати якісні закони, виконавча влада — їх виконувати, суди — розглядати правові конфлікти.

Я впевнений, що наша держава подолає всі проблеми й поборе виклики. Але для цього державна влада загалом, а не тільки судова, повинна без остраху спиратися на міцний фундамент суспільної довіри, розуміння та підтримку власних громадян.

Україна потребує незалежного суду, якому довіряють. Це — наша спільна висока мета, задля якої ми повинні об'єднатися, відкинувши суб'єктивні симпатії та антипатії.

Тому вважаю, що з'їзд суддів може висловитися щодо питання зміцнення авторитету судової влади. На рівні найвищого органу суддівського самоврядування судді повинні заявити, що готові змінюватися та прагнуть повернути довіру людей, але й усі інші державні органи повинні вживати дієвих заходів, спрямованих на зміцнення авторитету судової влади.

Думаю, що XIII з'їзд суддів України завершиться прийняттям багатьох важливих рішень, бо має бути порушено для обговорення велику кількість різнопланових питань. Тому бажаю вам, делегати з'їзду, плідної роботи, а також зважених і мудрих рішень.

Дякую за увагу.